

Marksist Feminist Teorinin İncelenmesi
Analyzing Marxist Feminist Theory
Emir Efe Egemen^{1*}

¹ Türk-Alman Üniversitesi, Kamu Hukuku Doktora Öğrencisi, İstanbul, Türkiye, lawlexius@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1310-9713

**Article Info/Makale
Bilgisi**

Received/Geliş:

11.07.2023

Accepted/Kabul:

10.09.2023

Online/Çevirimiçi:

30.12.2023

Öz: Toplumsal yaşam içerisinde birçok yönden baskı, ayrımcılık ve eşitsizliğe uğrayan kadınlar, cinsel taciz/istismar, fiziksel ve psikolojik şiddet, iş hayatında ayrımcılık (düşük ücret), eğitimde fırsat eşitsizliği, zorla/küçük yaşta evlilik gibi olumsuzluklara maruz kalmaktadır. Evdeki kadın kocası tarafından, işyerindeki kadın ise patronu ve iş arkadaşları tarafından ezilmektedir. Kadınların haklarının korunması amacıyla ortaya çıkan feminizm, kadınların toplumsal, siyasi ve ekonomik boyutta erkeklerle eşitliğini ve cinsiyet temelli eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasını savunmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde çeşitli aşamalar halinde gelişim gösteren feminizm, Marksizm'den de etkilenmiştir. Marksizm'e göre; toplum oluşturan sınıflardan birincisi, üretim araçlarının ve sermayenin sahibi konumundaki burjuva sınıfıdır. Diğer sınıf ise kapitalist toplumda ücretli emeğiyle geçimini sağlayan, yani bir anlamda emeğini ücret karşılığında sanayiye satan ve üretim araçlarına sahip olmayan işçi sınıfı yani proletaryadır. Bu iki sınıf arasında yaşanan bir çatışma vardır. Marksizm'e göre, toplumdaki sınıf (eşitsizliği) ve kapitalist düzen kaldırılmalıdır. Marksizm'de işçi sınıfı ile burjuva sınıfı arasında bir eşitsizlik var iken feminizmde ise kadın ve erkek arasında bir eşitsizlik vardır. Marksist feminizm, Marksizm'in feminizme yansımaları niteliğindedir. Marksist teori ve analizlerin feminizmle birleştiği ve doğrulduğu bir düşünce akımı olan Marksist feminizme göre; kadınların emeğinin sömürülmesi ve onlar üzerindeki erkek egemenliği, kapitalist sistemdeki temel sınıf ilişkileriyle birlikte ele alınmalıdır. Marksist feministlere göre; kadının kurtuluşu ile işçinin kurtuluşu yakından bağlantılıdır. Çünkü kapitalist düzen ve sınıf çatışması devam ettiği sürece, kadının özgürleşmesi mümkün değildir. Yani sınıf ayrımı kaldırılmadıkça, kadın toplum içinde baskı altında kalmaya, ezilmeye, engellenmeye ve sömürülmeye devam edecektir. İşçiler sınıf mücadelesini kazanıp sınıf ayrımına ve kapitalist düzene son verdiğinde, kadınlar da cinsiyet mücadelesini kazanmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Marksizm, Feminizm, Marksist Feminizm, Kadın, Toplumsal Cinsiyet Eşit(siz)liği

Cite this article/Atf:

Egemen E. E., Marksist
Feminist Teorinin
İncelenmesi, SAÜ Kadın
Araştırmaları Dergisi,
2(2), (2023), 117-133.

Abstract: Women who have been subjected to oppression, discrimination, and inequality in many ways in social life are exposed to negativities such as sexual harassment/abuse, physical and psychological violence, discrimination in business life (low wages), inequality of opportunity in education, forced/underage marriage. While the woman at home is oppressed by her husband the woman at work is oppressed by her boss and colleagues. Feminism, which emerged with the aim of protecting women's rights, advocates the equality of women with men in social, political, and economic dimensions and the elimination of gender-based inequalities. Feminism, which developed in various stages in the historical process, was also influenced by Marxism. According to Marxism, the first of the classes that make up society is the bourgeois class, which is the owner of the means of production and capital. The other class, on the other hand, is the proletariat, which makes a living with wage labor in the capitalist society, in other words, sells its labor to industry for wages and does not own the means of production. There is a conflict between these two classes. According to Marxism, class (inequality) and capitalist order in society should be abolished. While there is an inequality between the working class and the bourgeois class in Marxism, there is an inequality between men and women in feminism. Marxist feminism is the reflection of Marxism to feminism. According to Marxist feminism, which is a current of thought in which Marxist theory and analyzes are combined and mixed with feminism; the exploitation of

women's labor and male domination over them must be addressed together with the basic class relations in the capitalist system. According to Marxist feminists, the emancipation of women and the emancipation of the workers are closely linked. Because if the capitalist order and class conflict continue, it is not possible for women to be emancipated. In other words, unless class discrimination is removed, women will continue to be oppressed, oppressed, hindered, and exploited in society. When workers win the class struggle and put an end to class segregation and the capitalist order, women will also win the gender struggle.

Keywords: Marxism, Feminism, Marxist Feminism, Women, Gender (In)quality.

Extended Abstract

Analyzing Marxist Feminist Theory

Emir Efe Egemen^{1*}

¹ Turkish- German University, Public Law PhD Student, lawlexius@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1310-9713

Women are exposed to pressure, discrimination, and inequality in many ways in social life. The woman at home is marginalized and oppressed by her husband, while the woman at work is marginalized and oppressed by her boss and colleagues. Issues such as sexual harassment/abuse, physical and psychological violence, discrimination in business life (low wages), inequality of opportunity in education, forced/underage marriage are some of the obstacles and problems that arise because of the social pressure women are exposed to. Life can become unbearable for women who face such prejudices, obstacles, and injustices in society.

Feminism is the ideological movement that stands out in its activities for the protection of women's rights and their establishment in the legal sense and practice. Feminism stands out as a movement that advocates women's social, political, and economic equality with men. Fighting against all kinds of gender-based discrimination against women in all areas of society is one of the main goals of feminism.

Feminism has developed in various waves and stages in the historical process. Feminism, which promotes gender and equality of opportunity and aims to strengthen the position of women in society, has emerged through various intense struggles in the historical process.

Feminism waves in this process were influenced by different ideologies according to the period. One of the ideologies affecting feminism is Marxism. According to Marxism, society consists of classes and there is an inequality between these classes. The first of these classes is the bourgeois class, which is the owner of the means of production and capital. The other class is the proletariat, which makes a living with wage labor in the capitalist society, in other words, sells its labor to industry for wages and does not own the means of production. There is a conflict between these two classes. Marxists see the emancipation of the working class oppressed by the bourgeoisie in the end of capitalism. In other words, according to Marxism, the class (inequality) and capitalist order in society should be abolished. The emancipation of the worker lies in the elimination of this inequality.

Both Marxism and feminism point to an assumption based on inequality. As a matter of fact, while there is an inequality between the working class and the bourgeois class in Marxism, there is an inequality between men and women in feminism. Both ideologies oppose these inequalities. Marxist feminism reflects Marxism's views on feminism. According to Marxist feminism, which is a current of thought in which Marxist theory and analyzes are combined and mixed with feminism; the exploitation of women's labor and male domination over them must be

addressed together with the basic class relations in the capitalist system. According to Marxist feminists, the emancipation of women and the emancipation of the worker are closely linked. Because if the capitalist order and class conflict continue, it is not possible for women to be emancipated. Unless class discrimination is removed, women will continue to be oppressed, oppressed, hindered, and exploited in society. So, the class struggle of the workers and the gender struggle of the women closely affect each other.

Marxist feminism states that the problems women experience are not unique to women. Marxist feminism argues that these problems are also closely linked to the class exploitation that exists in society at large. Marxist feminism argues that capitalism oppresses women both on the basis of class and gender. Because in the capitalist system, women are mostly employed for lower wages than men, and they also take on the burden of housework and as a result, they are crushed under male domination. In other words, the fact that women have to do housework for free and receive low wages in business life is a reflection of the effects of capitalism on women and gender inequality. So, capitalism must be put to an end. Thus, not only the working class but also women will be emancipated. When workers win the class struggle and put an end to class segregation and the capitalist order, women will also win the gender struggle. In summary, when capitalism is abolished, women will be liberated.

1. Giriş

Kadınların, tarihsel süreç içerisinde ve hatta günümüzde, ne yazık ki, toplumsal baskılara maruz kaldığı görülmektedir. Okumak isteyen kadın ailesi tarafından, çalışmak isteyen kadın kocası tarafından, dilediğince giyinmek ve davranmak/yaşamak isteyen kadın ise toplum tarafından baskılanmakta ve engellenmektedir. Bir şekilde okuyan veya iş bulup da çalışan kadın ise, yine birçok engel, önyargı ve adaletsizliklerle karşılaşmaktadır. Böylesine olumsuz bir tablodan daha ağır ve acı olan durum ise, kadına dair uygulanan bu davranışların toplum nezdinde kanıksanmış hale gelmesidir.

Kadınların maruz kaldıkları toplumsal baskılar ve sorunlar arasında, cinsel istismar, fiziksel ve psikolojik şiddet, iş hayatında ayrımcılık gibi birçok derin ve etkili yaralar yer almaktadır. Kadınlar, hayat sinemasının başrolüne layıkken, toplum içinde adeta sıradan bir figüran muamelesi görmektedir. Kadınların erkekler karşısında ayrımcılığa tabi tutulması, ikinci plana itilmesi, ötekileştirilmesi, değersiz görülmesi, ezilmesi, belirli kalıplara sıkıştırılması, erkekler karşısında korumasız ve güçsüz bırakılması, toplumsal yapıyı ve düzeni de olumsuz etkilemektedir. Çünkü toplum denilen kavram, yalnızca erkeklerden ibaret değildir. Bu bakış açısından, erkeğin kadına üstünlüğü veya onu dışlaması kabul edilebilir bir durum değildir. Ayrıca belirtmek gerekir ki; kadınlar, toplumun önemli bir parçası olmalarının yanında bir anlamda toplumun devamını sağlama anlamında anasıdır.

Kadınlarla erkekler arasında ortaya çık(arıl)an adaletsizliğe ses çıkarabilip karşı koyan ve bu temel hususlara dikkat çekerek önemli gelişmelere imza atan kuramın “feminizm” olduğu tartışmasızdır. Yani feminizmin odağını oluşturan ana kavram kadındır ve temel sorun da kadının toplumsal hayatta karşılaştığı zorluklardır.

Marx, fikirleriyle birçok alana etki etmiştir. Bu bağlamda, feminist düşünürler de Marx’tan etkilenmiştir. Marx’ın ve onun yanında Engels’in fikirleri, Marksist feminizmin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Marksizm’de

vurgulanan eşitsizlik ve sınıf ayrımı, feminizm hareketinde de kendini göstermiştir. Bu çalışmada, Marksist feminizm teorisi incelenmiş olup çalışma kapsamında öncelikle feminizm kavramına ve feminizmin geçirdiği sürece değinilmiştir. Ardından Marksizm'in temel argümanlarına yer verilerek Marksist feminizm teorisinin ileri sürdüğü hususlar irdelenmiştir. Böylece Marksizm'in kadına bakışına dair ve feminist mücadelenin Marksizm'deki karşılığına ilişkin açıklamalara ulaşılmıştır.

2. Feminizm

“Feminizm” kelimesinin kökü incelendiğinde, bu terimin Latince’de “kadın”ı ifade etmek için kullanılan “*femina*” kelimesinden geldiği anlaşılmaktadır. Türk Dil Kurumuna (TDK, 2023) göre ise; feminizm, “*toplumda kadının haklarını çoğaltma, erkeğinkiler düzeyine çıkarma, eşitlik sağlama amacını güden düşünce akımı, kadın hareketi*” anlamına gelmektedir. Yani buradaki tanım, kadınların haklarını çoğaltarak erkeklerin hakları ile eşit duruma getirmeye vurgu yapmaktadır.

Feminizmin, bakış açıları ve odaklanma noktaları açısından farklılaşan çeşitli tanımları bulunmaktadır. Feminizm, Gimenez’e (1975: 61) göre; cinsiyetçiliğe veya erkek üstünlüğü ile kadın baskısına neden olan ayrımcı sosyal uygulamalara ve ideolojilere karşı verilen mücadeledir. Hooks (2012: 9) ise, feminizmi “*cinsiyetçi sömürüyü ve baskıyı sona erdirmeye çalışan bir hareket*” olarak tanımlamaktadır. Erdinç’e (2021: 30) göre; feminizm, en kısa şekilde, “*toplumda kadın ve erkek arasında toplumsal eşitliğin sağlanmasını hedefleyen düşünceler bütünü*” olarak tanımlanabilmektedir. Kanadoğlu’na (2021: 141-142) göre; feminizm, en geniş anlamıyla, “*kadınların cinsiyetleri nedeniyle ayrımcılığa uğramasını engelleme ve cinsiyet eşitliğini sağlama yolundaki çabalar*”ın genel adıdır. Bu tanımlardaki ortak noktanın, haklara sahip olmada kadınlarla erkekler arasındaki eşitsiz durum olduğu ve bu eşitsizliğin ortadan kaldırılması gerektiği hususları görülmektedir.

Feminizm, kadınların sırf kadın olduklarından dolayı, yani kadınların sırf cinsiyetleri sebebiyle maruz kaldıkları baskılara ve kısıtlamalara karşı, bu tür haksızlıkları telafi edecek nitelikte talepler etrafında mücadelesini ve bu anlamdaki direnişin örgütlenmesini ifade etmektedir (Berktaş, 2013). Feminizm, Taş’a (2016: 165) göre; kadınların özgürleşmesi, baskı altında kalmasının önüne geçilmesi gerek kamuda ve gerekse özel alandaki hayatında erkeklerle eşit haklara sahip olup onlarla eşit statüde tutulma gibi durumları kapsamaktadır. Yukarıda verilen tanımlar ve buradaki ifadeler ışığında; feminizm, toplumsal cinsiyet eşitliğinin gerçekleştirilebilmesi yolunda, toplumda bulunan kadın-erkek arasındaki ayrımcılıkla mücadele etme hareketi olarak nitelendirilebilir.

Aydınlanmanın ve onun burjuva demokratik devrimlerinin ürünü ve üreticisi olarak görülen (Mojab, 2021: 15) feminizm hareketinin ortaya çıkışı, kadınların erkekler karşısındaki konum ve statüsünü daha sağlam bir temelde inşa etmek ve kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizliğin ortadan kalkmasını sağlayabilmek amacına bağlamak mümkündür (Dikici, 2016: 524). Taş’a (2016: 166) göre; feminizmi, toplumda egemen konumda bulunan patriyarkal düzene karşı çıkan, toplumdaki böyle bir düzeni sorgulayıp bunu eleştiren ve değiştirmek isteyen, kadınların özel ve kamusal alanda karşılaştıkları sorun ve zorlukların ortadan kaldırılması ve engellenmesi yolunda mücadele gösteren bir yaklaşım şeklinde değerlendirmek mümkündür.

Kadınlar, erkeklerin olmadığı bir şekilde, bedenleriyle belirlenmektedir ve dolayısıyla biyolojik olarak da erkeklere göre aşağı konumda olmaya mahkûm kabul edilmektedir (Berktaş, 2015: 1). Kadının toplum içerisindeki dezavantajlı konumu ve statüsünün iyileştirilmesi gerek ev içinde ve gerekse iş hayatında kadına atfedilen roller, cinsiyet farklılığından kaynaklı birtakım eşitsizlik ve adaletsizlikler, kadının toplum içinde bastırılması, ezilmesi ve hatta sömürülmesi gibi temel bazı konular, kadınların hak mücadelesinin haklı dayanak, gerekçe ve temellerini oluşturmaktadır.

Kadınların yalnızca kadın olmalarından kaynaklı olarak karşılaştıkları zorluklar ile yaşadıkları baskı ve ezilmişliklere odaklanan (Taş, 2016: 165) feminizm, kadınların toplumsal hayattaki ikincil ve eşitsiz durumu ile ezilmelerini inceleyen, bu durumların neden kaynakladığını gösteren kuramsal bir yaklaşım ve kadınların özgürleşmesi çerçevesindeki mücadelenin politik bir hareketidir (Güneş, 2017: 245).

Feminist yöntem bilinç yükseltmedir: “Kadınların toplumsal deneyimlerinin anlamının kolektif eleştirel olarak yeniden yapılandırılması” (MacKinnon, 1982: 543). Feminist teori, sosyal ve politik eşitlik amacına odaklanmaktadır (Gardner, 2006: 92). Feminizm, genel olarak, kadınların toplum içerisindeki konumu çerçevesinde erkeklerle eşit hak, imkân ve fırsatlara sahip olması gerektiğini savından hareket etmektedir. Temelde cinsiyet ayrımcılığına karşı çıkan feminizm, kadınların kamusal alanda ve özel alanlarda maruz kaldığı baskı ve olumsuzlukların ortadan kaldırılması gerektiğini savunmakta ve toplumdaki erkek egemen uygulamaların önüne geçilmesi ve kadınların haklarına ulaşabilmesi adına mücadele etmektedir (Taş, 2016: 163).

Kadınlarla erkekler arasındaki ayrımcılığına karşı duran feminizm, cinsiyetler arasındaki her türden ekonomik, siyasal, toplumsal ve sosyokültürel anlamda eşitliği savunmaktadır (Taş, 2016: 165). Feminizm üst başlığı altında, birçok feminist kuramların yer aldığı bilinmektedir. Alptekin’in (2008: 24) ifadesiyle, “*Farklı konum ve mekanda olan kadınlar, kadın kurtuluşunu kendi sorunları ve siyasi anlayışları çerçevesinde biçimlendirmeye çalışmış ve sayısız feminist hareket, eylem ve anlayışları geliştirmişlerdir.*” İşte bu farklı bakış açıları, beraberinde farklı feminizm türlerini getirmiş ve bu bağlamda; feminizmin birçok türü ortaya çıkmıştır. Örneğin, anarko feminizm, ayrılıkçı feminizm, batı feminizmi, bireysel feminizm, ekofeminizm, eşitlikçi feminizm, İslami feminizm, kültürel feminizm, lezbiyen feminizm, liberal feminizm, Marksist feminizm, pop feminizm, postmodern feminizm, radikal feminizm, sosyalist feminizm ve varoluşça feminizm. Burada anılan feminizm türleri, ana odak olarak kadına ve toplumsal cinsiyet ayrımcılığına dikkat çekse de bu yaklaşımların konuya bakışları ve çözüm önerileri birbirinden farklılık göstermektedir. Ayrıca konuya ilişkin olarak, Hooks (2012: 17), ne kadar kadın varsa, o kadar feminizm biçimi olduğunu belirtmektedir.

Feminist kuram, toplumsal cinsiyetin hayattaki fırsatları belirleyici olmasını eleştirmekte ve cinsiyet ayrımı dolayısıyla asıl acı çeken tarafın, kadınlar olduğunu belirtmektedir (MacKinnon, 2020: 59). Sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda cinsiyetler arasında eşitliği savunan ve kadının erkekle eşitlenme çabasını konu edinen feminist kuram, ev içi ve ev dışındaki emek, cinsiyete dayanan ücret eşitsizliği durumu ve iş bölümünün cinsiyet temelli şekilde oluşması gibi konuları ele almaktadır (Sağlam, 2020: 394). Feminist bilinç, kadınların bağımlı bir toplumsal grup olduklarından dolayı haksızlığa uğradıklarının farkına varmalarını; bağımlı olmalarına dair durumun doğal bir

olgunun aksine toplumsal veya kültürel olarak belirlenmiş bir olgu olduğunu anlamalarını; bu durumun değiştirilmesi amacıyla bağımsız mücadele hedef ve stratejilerinin tanımlanmasını; bu hedeflere ulaşmak açısından ise kadınlar arasında dayanışma duygusu ve pratiklerinin oluşturulmasını; geleceğe dair alternatif bir vizyon geliştirilmesini içermektedir (Berktaş, 2013). Feministler, erkek egemenliğini ortadan kaldırmanın önündeki toplumsal, politik ve kültürel engeller sorununu ele almaktadır (Wright, 1993: 39). Daha geniş ifadeyle, feministler, farklı sosyal, siyasal, ekonomik, hukuki talepler ekseninde, kadınların kamusal ve özel alanlarda erkekler gibi haklara sahip olunması yolunda mücadeleye girişmişlerdir (Taş, 2016: 169).

Feminist felsefenin hem entelektüel hem de politik olmak üzere iki yönlü bir taahhüdü olduğunu vurgulayan Gardner'a (2006: xxiii) göre; feminist düşünce, toplumsal cinsiyet önyargılarının ortaya çıkarılmasına ve ortadan kaldırılmasına kendini adanmış ve genel olarak toplumdaki erkek merkezli düşüncenin tanımlanmasına ve ortadan kaldırılmasına kendini adanmıştır. Feminist bilinç, kadınların yeni bir toplumsal ve siyasal güç olarak ortaya çıkmasının ve bunun yanında adil olmayan-baskıcı nitelikteki maddi toplumsal cinsiyet ilişkilerini değiştirmek konusunda sergiledikleri kararlılığın bir ürünüdür (Mojab, 2021: 20). Sürekli bir değişim ve gelişim süreci içerisinde olan feminist felsefe, hiçbir zaman durağan olmamış ve gelişmeye devam etmiştir (Gardner, 2006: xxxviii).

2.1. Feminizm Dalgaları

Kadınların geleneksel, siyasal ve toplumsal ideoloji karşısında kendilerini hukuki bir varlık ve erkeklerle eşit bir vatandaş olarak kabul ettirebilmesi, dünya çapında verilen büyük bir mücadelenin sonucunda gerçekleşebilmiştir (Demir, 2015: 23). Bu mücadele süreci, farklı aşamalara ayrılmaktadır. Literatürde, feminizm hareketinin belli başlı üç ana dalga halinde gelişim gösterdiği, yani üç dalgadan oluşan bir gelişimin öne çıktığı görülmektedir. Ayrıca "dalga" terimi yerine kimi kaynaklarda "dönem" veya "kuşak" gibi terimlerin kullanıldığı görülmektedir. Ek olarak, genel durum bu şekilde olmakla birlikte, Jessica Valenti, Martha Rampton, Haradhan Kumar Mohajan gibi kimi yazarlar, günümüzde, dördüncü dalga feminizmin varlığını ileri sürmektedir. Bu çalışma her ne kadar Marksist feminizme ilişkin olsa da ana konuya geçmeden önce feminizmin geçirdiği süreç hakkında özet bilgilere değinmek yerinde olacaktır. Çünkü feminizm hareketi hakkında kronolojik sürece dair açıklamalara yer verilmesi, konuyu daha iyi anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Sosyal, ekonomik, siyasal vb. birçok alanda hak mücadelesinde bulunan kadınlar, bu süreçte doğal olarak çeşitli ideoloji ve fikir akımlarından etkilenmiştir. Birinci dalga feministler, kadın ve erkeklerin eşitliğine vurgu yapmakta; ikinci dalga feministler, cinselliğe ve biyolojik farklılığa dikkat çekmekte iken; feminizm anlayışı, üçüncü dalga feministlerle birlikte, farklılıklar üzerine konumlanmıştır (Dikici, 2016: 523). Çalışmanın bu bölümünde, feminizmin üç ana dalgası hakkında genel açıklamalarda bulunulacaktır.

2.1.1. Birinci Dalga Feminizm

Birinci dalga feminizm, "feminizmin ilk dalgası" veya "eski dalga feminizm" olarak da bilinmektedir. Birinci dalga feminizm, feminizm akımının başlangıcı olarak değerlendirilmektedir. Literatürde genel olarak, feminizm akımının başlangıcı veya doğuşu olarak ise, Mary Wollstonecraft'ın 1792 tarihli "Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi" (*A*

Vindication of the Rights of Woman) adındaki eseri görülmektedir. Donovan (2021: 21), bu eseri, öneminden ötürü feminist düşünce için başat eser olarak nitelendirmektedir. Bu eser, kadının da haklarının olduğunu vurgulayan ilk kitap niteliğine sahiptir. Hak kavramından hareketle, başta eğitim hakkı olmak üzere, kadınların ve erkeklerin eşit haklara sahip olduğu tezini işleyen yazarın, bu fikrindeki çıkış noktası, “kadın ve erkeğin aynı tanrının çocukları olması”dır (Karakuş Öztürk, 2017: 472 ve 480). O halde, nasıl bir ailedeki çocuklar arasında ayırım ve farklılık olmaması gerektiği gibi, kadınlar ve erkekler arasında da bir ayırım ve farklılık olmamalıdır.

Birinci dalga feminizm, Taş’a (2016: 167) göre; Wollstonecraft’ın bu eserinde yer alan talepler (genel olarak kadınların oy kullanabilmesi, mülkiyet hakları ve eğitimde erkeklerle fırsat eşitliği) üzerine inşa edilmiştir. Koca’ya (2004: 129) göre; bu eserdeki kadın ve erkek davranışları hakkında yer alan değerlendirilmelerde çifte standardın sonlandırılması, kadınların bağımsız şekilde çalışma hakkı, eğitim hakkı, yurttaşlık ve politik faaliyetler kapsamındaki hakların tanınması bağlamındaki talepleri, feminizmin günümüzdeki esasını oluşturmaktadır.

Gardner’a (2006: xxv-93) göre; birinci dalga feminizm, ABD ve Birleşik Krallık’ta 1800’lerin ortalarından 1920’lere kadar yasal ve sosyal eşitsizliklere meydan okuma dönemidir. Taş (2016: 167) ve Sağlam (2020: 399), birinci dalga feminizmin, 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında etkin olduğunu belirtmektedir. Topçu (2019: 781) ise birinci dalga feminizmin Fransız Devrimi ile başladığını, bu dönemdeki kadın hakları mücadelesinin genel olarak kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olması ekseninde oluştuğunu belirtmekte ve o dönemde yaygın olan liberalizmin kadın haklarına yansımalarından dolayı, bu dalganın liberal feminizm anlayışıyla örtüştüğünü ve liberal feminizm olarak anıldığını belirtmektedir. Yani birinci feminist dalga, genel anlamda liberal feminizmin talepleriyle benzeşen nitelikte öneriler setine sahiptir (Sağlam, 2020: 399; Güneş, 2017: 246).

Kanadoğlu’na (2021: 142) göre; kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olma isteğine dayanan birinci dalga dönemindeki feministlerin esas amacı, kadınların toplumsal iktidarın ve mülkiyetin dışında tutulmasıyla birlikte bir anlamda eve hapsedilmesi eksenindeki uygulamaların ortadan kaldırılması ve kadınların kamusal alana girmesinin sağlanmasıydı. Birinci dalga feminizm döneminde kadınlar, erkek egemen toplumda ayrımcılığa karşı çıkmışlar, erkeklerle toplumsal ve siyasi anlamda eşitlik için mücadele etmişler ve cinsiyet eşitliğini sağlamak amacıyla çeşitli hak taleplerinde bulunmuşlardır. Kadınların da tıpkı erkekler gibi oy hakkı ve yasal anlamda eşitlikleri için mücadele eden bir hareket olarak ortaya çıkan ilk dalga feminizm, eğitim, iş ve mülkiyet gibi bazı alanlarda kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiğini savunmaktadır.

Kadınlar, sadece erkeklerin sahip olduğu eğitim, çalışma, seçme ve seçilme gibi temel vatandaşlık hakları ile fırsat eşitliğinden yoksundur ve bu durum, kadınları eve hapsedmektedir ve kadını engelleyici ve baskıcı pratikler altında bırakarak eşitsiz ve ikinci konuma mahkûm etmektedir (Güneş, 2017: 246). Kadınlar, bu durumdan kurtulmalı ve özgürlüklerine kavuşturulmalıdır. Bunun yol ve yöntemi ise liberalizmin temel unsurlarının hayata geçirilmesindedir.

Birinci feminizm dalgasında, genel olarak, vatandaşlık, eşit haklar ve özgürlükler, fırsat eşitliği gibi liberal toplum kuramının kurucu unsurlarını, kadınların özgürleşme projesi bağlamında araç olarak görülmüştür (Güneş, 2017: 246).

Liberal feministler, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması, sosyal ve ekonomik alanda kadın ve erkeklerin eşitliği konuları üzerinde durmaktadır (Taş, 2016: 173). Liberal feministlerde, temel ilgili alanının kadınlarla erkeklerin eşit haklara sahip olması söylenebilir (Dikici, 2016: 524) ve liberal feminizmin felsefi temelinde, bireycilik ilkesi görülmekte olup bu çerçevede bireyler, cinsiyet, ırk, renk, inanç veya din gibi farklılıklara bakılmaksızın, eşit olarak muamele hakkına sahiptir (Dikici, 2016: 525). Liberal feminizme göre; kadının ezilmesi, kendi özel alanında, evde yani yeniden üretim alanındadır ve onun özgürleşmesi ise kamusal alanda, evin dışında yani üretim alanındadır (Güneş, 2017: 246).

2.1.2. İkinci Dalga Feminizm

İkinci dalga feminizm terimi, ilk olarak 1968’de Marsha Lear tarafından 1960’larda kadın siyasi hareketlerinin ortaya çıkışını tanımlamak için kullanılmıştır (Gardner, 2006: 207). İkinci feminizm dalgası, Gardner’a (2006: xxv-xxvi) göre hem Avrupa hem de Amerika Birleşik Devletleri’nde 1960’lar ve 1970’lerdeki yoğun feminist faaliyet dönemini kapsamakta ve Betty Friedan’ın ev içi bir role hapsedilmiş kadınların yaşadığı hayal kırıklığını anlattığı 1963’teki “Kadınlığın Gizemi” (*The Feminine Mystique*) adlı çalışması, bu dönemin başlangıcı olarak görülmektedir.

İkinci feminist dalga, liberal feminizmin özel ve kamusal alan ile üretim ve yeniden üretim alanları arasındaki ayrımın yıkılmasına yönelik politik talepler çerçevesinde şekillenmiştir (Güneş, 2017: 246). İkinci dalga feminist hareketin içinde, toplumun dönüşümüne odaklanan radikal ve reformcu nitelikteki kapsamlı talepler olmuş, bu çerçevede ataerkil yapıların tüm alanlarda ortadan kaldırılmasına yönelik birçok örgütlenme, yayın ve eylem gerçekleştirmiştir (Taş, 2016: 171). Topçu’ya (2019: 782) göre; ikinci feminist dalganın en önemli tetikleyicisi, çalışmamızın da konusunu teşkil eden Marksist feminizmdir.

İkinci dalga feminizm, kadınların sosyal ve kültürel yönden özgürlüğü için mücadele etmiş ve kadınların iş dünyası ve siyasette daha fazla temsil edilmesine odaklanmıştır. İkinci dalga feminizm döneminde, birinci dalga feminizmin başlattığı temel mücadele devam ettirilmiş olmakla birlikte bu mücadele daha geniş bir alanı kapsayacak şekilde, toplumsal ve kültürel değişim taleplerini gündeme getirmiştir. Ayrıca ikinci dalga feminizm, birinci dalga feminizme nazaran toplumsal değişimi hedefleyen, daha radikal ve kadınların deneyimlerine daha fazla odaklanan bir yaklaşımı temsil etmektedir.

İkinci dalga feminizmdeki temel iddia, Kanadoğlu’na (2021: 143) göre, kadınlar üzerinde bulunan erkek tahakkümünün, sınıfsal, ırksal, dinsel vb. türdeki diğer tüm tahakküm şekillerinden daha yaygın ve baskıcı bir nitelikte olduğudur. İkinci feminist dalga, kadınların ezilmişliğinin neden ve temellerini araştırıp tespit ederek bu sebepleri ortadan kaldırmayı amaçlamış ve bu ezilmişliğin anlaşılabilmesi için toplumsal ve tarihi analizler yapılması gerekliliğine atıf yapmıştır (Topçu, 2019: 782).

2.1.3. Üçüncü Dalga Feminizm

1990'lerden itibaren ortaya çıktığı kabul edilen üçüncü dalga feminizm, önceki dönemlerin eleştirisini yaparak kadınların deneyimlerinin çeşitliliğine ve çoklu kimliklere odaklanmıştır. Bu dönemdeki feministler, cinsiyetin toplumsal yapılarla birlikte etkileşimini incelemekle kalmamış aynı zamanda ırk, sınıf, cinsel yönelim gibi diğer sosyal faktörleri de göz önünde bulundurmıştır.

İkinci dalga feminizme karşı bir tepki niteliğinde 1990'ların başlarında doğan üçüncü dalga feminizm, kadın hareketlerinin daha geniş bir düzleme yayılmasını amaçlamış ve bunun yanında kadına yönelik şiddet, cinsellik ve kadının daha da güçlendirilmesi gibi politikalarla da ilgilenmiştir (Taş, 2016: 171). Üçüncü dalga feminizm döneminde, feministler, yalnızca kadınların erkeklere göre durumunu eleştirmekle kalmayıp bunun yanında “*savaş, güvenlik, ekonomik kalkınma, az gelişmişlik, çevre sorunları, sosyal eşitlik, sosyal gruplara saygı, adalette eşitlik*” gibi farklı konularda alternatif bir kadın bakış açısı geliştirmeye çalışmıştır (Taş, 2016: 172).

Gardner'a (2006: 222) göre; üçüncü dalga feminizm, bazen post-feminizm olarak da adlandırılmakta ve esas olarak Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bir aktivist harekettir. Bu çerçevede, post-modern döneme ait yöntem ve konularını da içeren bir bakış açısı, üçüncü dalga feminizm dönemindeki metinlere yansımıştır (Sağlam, 2020: 399).

Üçüncü feminist dalga, kadınların genelleşici sorunlarından ziyade, kadınların bireysel düzlemdeki sorunlarıyla ilgilenmeye odaklanmış, yani kadınların bireysel anlamdaki sorunları üzerinden siyaset yapmaya meyletmiş (Taş, 2016: 172) ve bu eksende kadına şiddet ve cinsellik gibi mikro konulara da yoğunlaşmıştır (Sağlam, 2020: 399). Üçüncü feminizm dalgası, teori açısından, kadınların ırk, sınıf, milliyet vb. nedeniyle baskı deneyimlerindeki farklılıkları vurgulayan çalışmalarından yararlanmaktadır (Gardner, 2006: 222).

3. Marksizm

Marksizm, burjuvazinin iktidarı elde ettiği ve işçi sınıfının yükseldiği bir tarihsel bağlamda ortaya çıkmıştır (Mojab, 2021: 15). Sosyal bilimler içinde yer edinmiş, tarihi ve sosyal bir değişimi açıklayan teori olan (Topçu, 2019: 783) Marksizm'in analiz birimini sınıflar ve sınıflar arası çatışmalar oluşturmaktadır ve Marksizm'in tezi ise sınıfsız bir toplumdur (Ataman, 2009: 16). Marks'ın teorisinde, toplumun “sınıf çatışması” üzerine kurulu olduğu görülmektedir (Erdoğan, 2021: 12). Marx'ın atıfta bulunduğu üretim ilişkileri, burjuva sınıfı (*üretim araçlarının sahipleri*) ile işçi sınıfı (*sadece kendi emek güçlerine sahip olan ve bu emek gücünün satışından geçinen herkes*) arasındaki sınıf ilişkileridir (Gimenez, 1975: 64-65). İşçi sınıfı, üretim araçlarına sahip değildir ve kendi çalışma kapasitesi olan emeğini satmakta iken; burjuva sınıfı, üretim araçlarına sahiptir ve işçilerce üretilen artı değerle oluşan malları satarak servetini çoğaltırlar (Topçu, 2019: 783).

Marksist kuram, toplumun, insanların insanca yaşamak için ihtiyaç duyduğu şeyleri yaparken oluşturdukları ilişkilerden ortaya çıktığını ileri sürmektedir (MacKinnon, 2020: 23). Marx, insanların emeklerinin ürünleriyle daha bütünsel bir ilişki kuracakları, üretim tarzlarıyla olan sınıf ilişkilerinden dolayı artık birbirlerine karşı bölünmüş olmayacakları sınıfsız toplum yani yabancılaşmamış komünist bir dünya tasavvur etmektedir (Donovan, 2021:

141). Marksizm, sınıflar arasındaki çatışmanın proletarya diktatörlüğüne ve böylece toplumsal eşitlik ve özgürlük dünyası olarak görülen komünizme varılacağını öngörmektedir (Kaplan, 2018: 1).

Marx'ın teorisine göre emek, toplumsal yaşamın ve toplumsal değişimin açıklanmasının anahtarıdır (Holmstrom, 1984: 457). İnsan doğasının, insan emeğinin toplumsal biçimleri tarafından belirlendiğini savunan (Holmstrom, 1984: 456) Marx, bir toplumdaki egemen ideolojinin, yöneten sınıfın yani kapitalistlerin ekonomik çıkarları tarafından belirlendiğini ileri sürmektedir (Donovan, 2021: 135; Erdoğan, 2021: 11).

Marx'ın tarihsel analizi, diyalektik metot üzerine kurulu olup sınıf çatışması olarak açıklanmakta ve bu tarihsel gelişimde en son kapitalizm doğmuştur (Topçu, 2019: 783). Diyalektik, her şeyin çatışma halinde olduğunu, çatışmayı oluşturan tez ve anti tezdən bir sentez doğacağını, bu sentezin karşıt fikrini oluşturarak doğduğu için ayrıca yeni bir çatışma potansiyelini barındırdığını ortaya koymaktadır (Oçak, 2018: 61). Erdinç'e (2021: 39) göre; feministler için tarihsel materyalizm, kadının baskılanmasının temel sebebini anlamak adına bir rehber olmuştur. Tarihsel materyalizm, kültür ve toplumun köklerinin maddi ve ekonomik koşullarda yattığını savunmakta (Donovan, 2021: 134) ve kapitalizmin kendi dinamikleriyle beraber yıkılıp sonunda sosyalizmin geleceğine vurgu yapmaktadır (Topçu, 2019: 783).

Marksist perspektife göre kapitalizm, iki sınıfın, yani emeği oluşturan proletarya ile üretim araçlarına sahip olan burjuvazi arasındaki yabancılaşma sürecini kapsamaktadır (Deryal, 2021). Kişinin kendisini değersiz hissetmesi veya hayatı anlamsız görmesi anlamında gelen ve bölünmüşlük duygusu içinde olmayı ifade eden yabancılaşma, kişiye parçalanmışlık ve bölünmüşlük duygusu vermekte ve bu bağlamda birbiriyle ilişkili olan şeyler ve kişiler birbirinden ayrı algılanmaktadır (Çakır, 2016: 193). Genellikle kendisinden, başkalarından, anlam duygusundan kopma deneyimi gibi anlamlara gelen (Kaplan, 2018: 6) yabancılaşmanın Marx'taki ifadesi, emek vererek bir ürün elde eden işçinin, emeğinden ve ürettiği nesneden uzaklaşması ve onunla bağının kopması olup bu bağlamda, işçi emeğiyle yabancılaşmakta ve ondan uzaklaşmakta ve böylece işçi, artık makinenin bir dişlisinden başka bir şey olmamaktadır (Donovan, 2021: 138).

Marks'a göre insanı insan yapan en önemli değer olan emek, kapitalizmde işçiyi insanlıktan uzaklaştırmakta ve böylece insan kendi emeklerinin ürünlerine yabancı olmakta, yani ne üretim kararlarına katılabilmekte ne de ürünlerinin meyvesine sahip olabilmektedir (Çakır, 2016: 193). Başka bir deyişle, Marks'a göre emek, kapitalizm koşullarında üretim araçlarından yoksun işçileri insanlıktan uzaklaştırmış ve kendi emeklerinin ürünlerine yabancı hale getirmiştir (Özdemir, 2017: 410).

Marksistler, aile içi iş bölümünün, bir insanın başka bir insana köleliğinin ve efendiliğinin ilk şeklini yarattığını belirterek kadın ve çocukların erkekler tarafından köleleştirilmesini, özel mülkiyetin ilk biçimi olarak görmektedir (Kaplan, 2018: 7). Marksizm'e göre, kadının ücretli emeğe sahip olmayışı, onu kocasına bağımlı hale getirmektedir (Ataman, 2009: 17). Özel mülkiyetin doğuşu ve cinsiyete dayalı iş bölümünün gelişmesiyle birlikte, kadın ekonomik birim niteliğindeki aileye hapsedilerek toplumsal üretimden soyutlaştırılmış ve bu ekseninde kadın, erkeğin boyunduruğu altında kalmıştır (Erdinç, 2021: 40). Kadın, emeğini ücretli bir şekilde kapitalist sisteme satmakta, yeni işçiler doğurarak bu sisteme emek gücü katmakta ve kapitalizmin ona benimsettiği dişilik rolü ile

ev/hane halkının mutluluğu adına metalar satın alıp bu sistemin kendi kendini yeniden üretmesini sağlamaktadır (Özdemir, 2017: 411). Ayrıca Kollontai (1992: 45), kapitalizmin aileyi yıktığını vurgulamaktadır.

Marx'a göre, erkek kadın ilişkisini nasıl kavradığımız ve bu kavramı sosyal, kültürel, politik ve ailevi kurumlarımıza nasıl yerleştirdiğimiz, dünyamızı sosyal olarak nasıl inşa ettiğimizle ilgilidir (Kain, 1992: 183). Marksist analiz, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine farklı bir perspektif kazandırmış ve burada sorun olarak kadınların erkeklerle ilişkisinden öte, ekonomik sistemle ilişkisi ele alınmış ve kadınların ikincil konumu üretimle olan ilişkileri bağlamında değerlendirilmiştir (Keskin & Uluşan, 2016: 58). Başka bir deyişle, Marksizm'de kadınların erkeklerle olan ilişkisi, işçi-sermaye ilişkisi kapsamında sınıflandırılmaktadır (Keskin & Uluşan, 2016: 58). Kapitalist düzende işçilerin kendi emeklerinin sonucu olan ürünlerinden koptukları ve böylece kendi emeklerine yabancılaştıkları gibi, kadınlar da ataerkil sistemde kendi bedenleri üzerindeki denetimlerini yitirmektedir (Berktaş, 2013). Kapitalist sistemde işçinin kendi emeğinin ürünlerinden koparak ona yabancılaşması gibi, kadınlar da kendi bedenlerinden kopmakta olup kadınlar kendi bedenleri üzerinde denetim sahibi değildir; çünkü başkası (erkek) için yapılan diyet, güzelleşme, estetik faaliyetleri, kadının bedenini başkaları için bir nesne olarak görmektedir (Özdemir, 2017: 402).

Engels, 1884 tarihli "Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni" (*Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats*) isimli eserinde, kadınlara dair açıklamalarda bulunurken onlarla ilgili toplumsal bir gerçeği de dile getirmiştir. Donovan (2021: 146), Engels'in bu eserini, Marksizmin ilk dalgasında üretilen ve feminist teoriyi sürdüren tek parçası olarak nitelendirmektedir. MacKinnon'a (2020: 40) göre; bu kitap, kadınların ikincil planda kalmalarını anlamaya ve bu durumu açıklamaya yönelik olarak yeni ufuklar açan bir Marksist girişimdir. Engels, bu çalışmasında, genel anlamda kadının metalaştırılması sürecine eğilmiştir (Sağlam, 2020: 402). Engels, bu eserinde ataerkil düzene geçişi; kullanım değeri, değişim değeri ve artı değer kavramları çerçevesinde ve emeğin yabancılaşması perspektifinde ele almıştır (Güneş, 2018: 148). Engels'in buradaki temel tezi ise, komünist anaerkilliğin ataerkillik tarafından nasıl ters çevrildiği veya ikame edildiği üzerinedir (Sağlam, 2020: 403). Ataerkil aile yapısı, Engels'e göre; tarımsal hayata geçişle başlamış ve erkekler, hayvanlara, ürüne, toprağa sahiplik iddiasında bulunup, bütün artı değerleri kendilerinde toplamaya başlamış; mallarının güvenliğini sağlamak için kadınların cinsellikleri üzerinde kontrol kuran erkekler, toplumda ve ailede egemenlik kurarak mirası erkek üzerinden geçen bir sisteme bağlamış olup bu durum, kadının kaybedişinin tarihi başlangıcı olmuştur (Topçu, 2019: 785).

Engels (2003), bu eserinde, erkeğin burjuvaziyi temsil ettiğini ve onun karısının ise proletaryanın temsilcisi niteliğinde olduğunu ifade etmektedir. Engels, kadınların ezildiğini, erkeklerin karşısında ikinci sınıf düzeyde vatandaş olduğunu, bu durumun yapısal olarak aile içerisinde gerçekleştiğini ve değiştirilmesi gerektiğini kabul etmektedir (MacKinnon, 2020: 41). Marx ve Engels, ev işlerini "evde icra edilen ücretli emek" olarak tarif etmiştir (Haug, 2021: 119). Engels, kadının emeğinin aşağılanarak değersiz hale getirildiğini ve eril nitelikteki hâkimiyet altında bir hizmetçiye dönüştürüldüğünü belirtmiştir (Güneş, 2018: 149). Kadınlar, bir yandan evde ücretsiz şekilde ev içi emeklerine eşleri tarafından el konularak ezilmekte diğer yandan ise cinsiyet ayrımcılığının hüküm sürdüğü

emek piyasası olarak nitelendirilen iş hayatında düşük ücretle ve düşük statülü işlere mecbur bırakılarak ezilmektedir (Berkday, 2013). Engels'e göre; kadınlar, sınıflı toplumda bir grup olarak ezilmektedir (MacKinnon, 2020: 40).

Engels'e göre, tarihteki ilk sınıf çatışması, erkeklerle kadınlar arasındaki karşıtlığın karı-koca şeklinde evlilik içerisinde gelişmesidir; ilk sınıf baskısı ise kadınların erkekler tarafından baskı altına alınmasıdır (Keskin & Uluşan, 2016: 58). Engels kadının kurtuluşunun ev işlerinin toplumsal bir endüstriye dönüşmesiyle gerçekleşebileceğine vurgu yapmakta ve böylelikle kadınların evde hapsolmalarının engellenebileceğini ve devamında toplumsal iş gücüne dahil edilmelerinin mümkün olacağını ileri sürmüştür (Kaplan, 2018: 8).

Engels'e göre; evlilik, eşitler arasında doğal bir çift olarak kalmak yerine, yalnızca erkeğin mülk üzerindeki kontrolünü sağlamak ve gelecekteki mirasçılarını temin etmek amacıyla, ekonomik bir kurum haline gelmiştir (Gardner, 2006: 139). Bu nedenle evlilik, kadınları ekonomik olarak erkeklere bağımlı hale getirdiği için kadınların boyun eğdirilmesinin birincil kurumudur (Gardner, 2006: 139). Engels, kadınların toplumdaki konumunu ve ezilmişliğini anlamak için topluma ve aileye, mülkiyet ilişkileri çerçevesinde bakmış ve mülkiyete dayalı bir aile yapısının ortaya çıkmasıyla kadının tarihi kaybedenin başladığını belirtmiştir (Topçu, 2019: 786). Engels, kapitalist bir düzenin var olduğu yerde, kadınların ev işleriyle sınırlı ve sorumlu tutuldukları sürece, erkeklerle toplumsal düzeyde eşit olabilmelerinin imkânsızlığını ifade etmektedir (Dikici, 2016: 528). Kadınların kapitalist düzende ev işleriyle sınırlı tutulduğu sürece, toplumsal düzeyde kadınların erkeklerle eşit olmalarının imkânsız olduğunu belirten Engels'e göre eşitlik, sadece kadınların üretime geniş ölçekte katılmalarıyla ve evdeki görevlerini önemsiz hale getirdiklerinde mümkün olacaktır (Kaplan, 2018: 4).

Kadınların erkeklerle kıyaslandığında, onlara göre daha aşağı bir konumda bulunması, Engels'e göre; özel mülkiyetin varlığından kaynaklanmaktadır (Koca, 2004: 130). Engels, kadınların ikincilleştirilmesinin tarihsel kaynağının, her toplumda sabit olarak gördüğü cinsiyete dayalı iş bölümü olduğunu savunmaktadır (Gardner, 2006: 138-139). Engels, kadınların en azından erkeklerle eşit temelde ücretli işgücü oluşturmaları dahil olmak üzere, kadınların eşitliğinin sadece bir grup olarak kadınları ilerletmekle kalmayıp kapitalist toplumu değiştirmekte de çok etkili olacağını öne sürmektedir (MacKinnon, 2020: 41).

4. Marksist Feminizm ve Marksist Feminizmde Kadının Toplumdaki Yeri

Marx, kadın sorununu özel olarak yani başlı başına ele alıp incelememekle beraber; Marksizm, feminist teoriyi etkilemiştir (Dikici, 2016: 527; Kaplan, 2018: 8). Marksist teori, feministlere, kapitalist üretim tarzının gelişiminin belirli bir aşamasında kadınlara sunulan yapılandırılmış sınırlamalar ve olasılıklar hakkında bilgi edinmeleri için rehberlik sağlamaktadır (Gimenez, 1975: 72). Kadına yönelik baskıyı diğer toplumsal baskı biçimleriyle ilişkilendirmek ve sömürünün belirleyici faktörlerini belirlemek bağlamında, Marksistlerin önemli bir katkıları olmuştur (Lokaneeta, 2001: 1409).

Marksist feminizm, temelde Marx'ın teorilerinin feminizme uyarlanmasıyla elde edilen bir düşünceler bütünü olup (Topçu, 2019: 798) Marksist feminizmin temel kaynaklarını, genel olarak Marx ve Engels'in eser ve fikirleri oluşturmaktadır. En çok desteği Birleşik Krallık ve İtalya'da gören (Gardner, 2006: 138) Marksist feminizm,

Marksist görüşleri temel alarak kadınların ezilmişliğini ve erkeklerle neden aynı konumda ol(a)madıklarını açıklayan bir feminist yorum olarak görülmektedir (Topçu, 2019: 782).

Marksizm ve feminizm, güç ve onun dağılımı teorileridir: “eşitsizlik” (MacKinnon, 1982: 516). Başka bir deyişle; Marksizm ve feminizmin her ikisi de toplumsal eşitsizlik kuramıdır (MacKinnon, 2020: 24). Hem Marksizm hem de feminizm, toplumsal yaşamdan belirli baskı biçimlerini ortadan kaldırma olasılığını tasavvur etmeleri bakımından özgürleştirici teorik gelenekler olup Marksizm, sınıf baskısının feminizm ise toplumsal cinsiyet baskısının ortadan kaldırılmasına yönelik özgürleştirici teoridir (Wright, 1993: 39-41).

Marksist feministlerde kadınların sorunuyla işçi sınıfının sorunu iç içe geçmiş konumdadır (Erdoğan, 2021: 40). Marksizm için emek neyse, feminizm için de cinsiyet odur: yani insanın en çok (tümüyle) kendisine ait olan ama insandan koparılarak en çok elinden alınan şey (MacKinnon, 1982: 515; MacKinnon, 2020: 23). Her iki teori de odaklandıkları baskı biçimlerinin ortadan kaldırılabilirliğine ve bunun gerçekleştirilmesi gerektiğine inandığı için özgürleştirici teorilerdir; özünde ezilen grupların aktif mücadelesini, baskıların dönüştürülmesinin önemli bir parçası olarak görmektedir; her iki gelenekteki entelektüeller, toplumsal teori ve araştırmanın temel nedeninin kendi özgürleştirici projelerinin gerçekleştirilmesiyle ilgili olduğuna inanmaktadır (Wright, 1993: 40).

Mojab’a (2021: 15) göre; cinsiyet ve sınıf çatışmaları, insanlık tarihinin tamamını birlikte dokumuştur. Temelde fırsat eşit(siz)liği ve sınıfsal farklılığa vurgu yapan (Kaplan, 2018: 4) Marksist feminizm, sınıfsal mücadeleyi ve cinsiyet mücadelesini birbirinden ayrı ve uzak olarak görmez. Bunun yerine, bu iki kavramı birleştirip harmanlayarak toplumsal dönüşüm için mücadeleyi hedeflemektedir.

Marx, fikirlerinde özellikle ve önemle üretim ilişkilerine ve sınıf eşitsizliğine atıfta bulunmaktadır. Marksist bir bakış açısından, kadınların eşitliği için feminist mücadele, işçi sınıfının kurtuluş için mücadelesiyle, yani fiili eşitlik pratiğini mümkün kılacak maddi koşullar için verilen mücadeleyle ilişkilendirilmelidir (Gimenez, 1975: 77). Wright’a (1993: 41) göre; sınıf baskısı, işçiler oy ve kolektif örgütlenme haklarına sahip olduktan ve eşit fırsatların önündeki ayrımcı engeller kaldırıldıktan sonra, cinsiyet baskısı ise kadınlar, tam vatandaşlık haklarına ve ayrımcılık karşıtı prosedürler sağlam bir şekilde yerleştirildikten sonra ortadan kaldırılacaktır. Yani Marksist feministlere göre, ezilen sınıf baskıdan kurtulunca, kadın da ayrımcılıktan ve sömürüden kurtulacaktır (Ataman, 2009: 17).

Kain’a (1992: 182) göre; bir erkek bir kadına sahipse yani onu yalnızca kendi malı olarak görüyorsa; onu türün geçmişteki mirasının nesnelleşmesi olarak görmeyecektir, onun özel karakterini, insani niteliklerini ve içsel erdemlerini görmeyecektir. Marksist feminizmin temel hedefi, bilincin yükselmesiyle beraber kadınların özgürleşmesinin yolunun açılmasıdır (Deryal, 2021).

Dikici’ye (2016: 531) göre; Marksist feminizmde esas olan, kadınlarla erkekler arasındaki fırsat eşitsizliğinin üstesinden gelinmesidir. Marksistler, kadınların ezilmesindeki asıl nedenin cinsiyet farklılığından ziyade sınıf farklılıkları olduğunu vurgulamakta, sınıfsal ayrımın olduğu toplumlarda fırsat eşitliğinin de olmayacağını ileri sürmektedir ve onların bakış açısına göre kadınların ezilmesinin temel nedeni kapitalizmdir (Dikici, 2016: 526).

Marksist feministler, ayrıca kadınlar arasında da sınıf farklılığı olduğunu vurgulamaktadır. Radikal ve liberal feminizmin kadınlar arasındaki sınıf farklılıklarını gözden kaçırdığını belirten Marksist feministler, bütünsel bir kategori olarak “kadınların ezilmesinden söz etmenin, sanki tüm kadınlar her yerde aynı deneyimleri ve çıkarları paylaşıyor gibi” yanlış bir kabulden kaynaklandığını öne sürmektedir (Berktaş, 2013).

Marksist feminist görüş, Marx’ın aile kurumunun ortadan kaldırılmasına ilişkin görüşlerinden hareket etmekte ve kadınlarla erkekler arasındaki fırsat eşitsizliğinin bu yolla ortadan kaldırılabilmesine inanmaktadır (Dikici, 2016: 527). Kadın sorunundaki çözüme ulaşmanın ancak sınıfsız toplum oluşturularak gerçekleşebileceğini düşünen Marksistler, sınıflı toplumun sonlandırılması için kapitalist sistemin ortadan kalkmasını vurgulamakta ve bunun için de öncelikle onu yeniden üreten ailenin sona erdirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir (Kaplan, 2018: 3).

Marksist feministler, kadınların kamusal üretimden dışlandıkları için ezildiğini ileri sürmektedir (Ataman, 2009: 16). Marksist feminist kuram, kapitalist toplumlarda kadınların ezilmesini, toplumun üretim ilişkileri etrafında açıklamakta, kadının ezilmişliğini Marksist kuramdaki “yeniden üretim” kavramı üzerinden açıklamakta olup buna göre; kapitalist toplumdaki kadınlar, erkeklere nazaran çok dezavantajlıdır ve yeniden üretim sürecinde emeğini kullanan emekçilerdir (Güneş, 2017: 247). Aile, cinsiyete dayalı iş bölümü ve üreme, başlangıçta, toplumsal ve ekonomik koşullarla etkileşime giren ve böylece doğal durumlarından dönüşen doğal ve ekonomi dışı koşullar iken; ekonomik koşullar, kapitalizmin yükselişiyle birlikte güçlenmiş, üstün konuma ulaşmış ve bu orijinal doğal koşulları belirler hale gelmiştir (Kain, 1992: 171). Holmstrom’a (1984: 457) göre; artık geçmiştekenden daha az sayıda kadın tam zamanlı ev işçisi olmasına rağmen, kadınlar hâlâ birincil işlerini ve rollerini eş ve anne olarak düşünme eğilimindedir ve onların aile içindeki rolleri, onları daha aşağı bir ekonomik ve sosyal konumda tutmaya yardımcı olmaktadır.

Marksist feministlere göre, liberal feminist teorinin savunduğu söylemler, eylem haline gelememiş ve bu nedenle Marksist feminist teori, kapitalist sistem içindeki sınıflı yapıda kadının fırsat eşitsizliğini gündeme getirmiştir (Kaplan, 2018: 9). Marksist feminizm, kadınların ezilmişliğini Marksizmin genel yapısına uygun olarak ve ekonomik ilişkiler ve sınıf kavramını merkeze alarak açıklamaktadır (Arıkan, 2019: 668). Yani Marksist feministlere göre, kadınların ezilmesinde cinsiyet farklılığından daha ziyade sınıf farklılığı etkilidir ve sınıflı yapı, kadınları erkekler karşısında fırsat eşitliğinin önünde bir engeldir (Kaplan, 2018: 9).

Marx, üretim için saf insan kas gücünün kullanılmasını gereksiz hale getiren makinelerin ortaya çıkmasıyla birlikte, sermayenin kadın ve çocukların peşine düştüğünü ve yaş veya cinsiyet ayrımı yapmaksızın ailenin tüm üyelerini sopasının altına soktuğunu belirtmektedir (Chattopadhyay, 2001: 2456). Kapitalizmin aile üzerindeki yıkıcı etkisine vurgu yapan Marx’a göre; makinelerin gelişmesi, yaş ve cinsiyet ayrımı olmaksızın ailedeki herkesin işçi olarak çalışmasını mümkün kıldığı için emeğini satarak çalışan erkek, artık kendisinin yanında ayrıca karısını ve çocuğunu da satmaktadır (MacKinnon, 2020: 37). Kapitalizmde, emekçilerin emek güçlerini bir ücret karşılığında satmak dışında herhangi bir şekilde kendi geçimlerini sağlama olanağı bulunmamaktadır (Colley, 2021: 298).

Marksist feministler, kadınların ezilmesindeki asıl sebebin sınıf farklılığı olduğunu, bu ayrımın olduğu toplumlarda fırsat eşitliğinin de olamayacağını, kadının ezilmesinin asıl nedeninin kapitalizm olduğunu, diğer ezilenler gibi

kadınların da ancak kapitalist sistemden kurtulup sosyalist sisteme geçilince erkeklerden bağımsız olacaklarını ve bu durumda sınıf eşitsizliğinin olmayacağını vurgulamaktadır (Kaplan, 2018: 2). Eğer kadınlar geniş kadın yığınları şeklinde ve aynı devrimci sınıf kardeşleri ile bir olup el ele vererek proletarya devrimi savaşına hiçbir tehlikeden yılmadan bilinçli olarak katılmaz ise, kadınlar tam bir özgürlük ve eşitliğe kavuşamayacaktır (Zetkin, 1978: 31). Sosyalist bir yönetim sisteminin oluşturmasını takiben mülkiyet herkese ait olacak ve bu da işçi sınıfı ile kadınların ezilmişliğini ortadan kaldıracaktır (Topçu, 2019: 786).

Kapitalizm altındaki sınıfı, kadınların durumunun analizi için birincil mercek olarak gören Marksist feministler, kapitalizmin parçalanmasının ataerkilliğin sonunu getireceğini savunurlar (Gardner, 2006: 138). Çünkü Marksizm'e göre; kapitalizm, bir sömürdür. Buradan hareketle, kapitalizm, kadını da sömürmektedir. Bu bağlamda; Marksist feministler için kadınların erkeklere tabi kılınması, belirli bir kapitalizm biçiminin tarihsel ürünüdür (Gardner, 2006: 138). Marksistler, kadınların sorunlarının çözümünü sınıfsız bir toplum oluşturulmasında görmekte ve toplumdaki sınıfların sonlandırılması için kapitalist düzenin ortadan kaldırılması gerektiğini savunmaktadır (Dikici, 2016: 527). İşte Marksist feministlere göre; kadının tam özgürleşmesi ancak kapitalizmin tasfiyesiyle mümkün olacaktır (Gardner, 2006: 139).

5. Sonuç

Feminizm, kadınların toplumsal, siyasi ve ekonomik anlamda erkeklerle eşitliğini savunan bir hareket olarak öne çıkmaktadır. Toplumun her alanında kadınlara yönelik cinsiyetten kaynaklı her türlü ayrımcılıkla mücadele etmek, feminizmin temel hedeflerindedir. Cinsiyet ve fırsat eşitliğini teşvik eden ve kadınların toplumdaki konumlarının güçlendirilmesini amaçlayan feminizm, tarihsel süreç içerisinde çeşitli yoğun mücadeleler yoluyla ortaya çıkmıştır.

Birçok akademik ve politik tartışmanın odak noktasındaki feminizm ve marksizm, toplumsal eşitsizlikleri anlamak ve bunları ortadan kaldırmak için bakış açıları sunmaktadır. Hem Marksizm hem de feminizm eşitsizlik temelinde bir varsayımı işaret etmektedir. Nitekim Marksizm'de işçi sınıfı ile burjuva sınıfı arasında bir eşitsizlik var iken feminizmde ise kadınlar erkekler arasında eşitsizlik bulunmaktadır. Her iki ideoloji de bu eşitsizliklere karşı çıkmaktadır. Bu iki teorik yaklaşımın birleşmesinden ve harmanlanmasında yeni bir yaklaşım ortaya çıkmıştır: Marksist feminizm.

Marksist teori ve analizlerin feminizmle birleştiği ve yoğun olduğu bir düşünce akımı olarak öne çıkan Marksist feminizm, kadınların toplumsal konumunu sınıf ve cinsiyet temelinde ele almaktadır. Kadının toplumsal konumunu sınıf ve cinsiyet temelinde değerlendiren Marksist feminizm, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin sınıfsal ilişkilerle bağlantılı olduğunu savunmaktadır. Buna göre; sınıf mücadelesi ve cinsiyet mücadelesi, birbirinden ayrı düşünülemez. Yani Marksist feminizm, cinsiyet temelli bir sömürüye karşı mücadele ederken, bu durumun sınıfla bağlantılı olduğunu belirtip cinsiyet ve sınıf faktörlerinin birbirleriyle etkileşim içinde olduğunu vurgulamaktadır.

Marksist feminizme göre; kadınların emeğinin sömürülmesi ve onlar üzerindeki erkek egemenliği, kapitalist sistemdeki temel sınıf ilişkileriyle birlikte ele alınmalıdır. Marksist feminizm, kadınların yaşadığı bu sorunların, yalnızca kadınlara özgü sorunlar olmadığını ifade edip bunların aynı zamanda toplumun genelinde var olan sınıfsal

sömürüyle de yakından bağlantılı olduğunu savunmaktadır. Kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizliklerle mücadele adına önemli bir perspektif sunan Marksist feminizme göre; kadının kurtuluşu ile işçinin kurtuluşu yakından bağlantılıdır. Çünkü kapitalist düzen ve sınıf çatışması devam ettiği sürece, kadının özgürleşmesi mümkün değildir. Yani sınıf ayrımı kaldırılmadıkça, kadın toplum içinde baskı altında kalmaya, ezilmeye, engellenmeye ve sömürülmeye devam edecektir. O halde, toplumsal değişim için sınıf mücadelesi ile cinsiyet mücadelesi birleştirilmelidir. İşçiler sınıf mücadelesini kazanıp sınıf ayrımına ve kapitalist düzene son verdiğinde, kadınlar da cinsiyet mücadelesini kazanmış olacaklardır. Bu ekseninde, kapitalizme son verilmelidir ve bununla birlikte sadece işçi sınıfı değil kadınlar da özgürleşecektir.

Kaynakça

- Alptekin, D. (2008). Üçüncü dünya ülkelerinde kadın hakları bağlamında feminizm. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 20, 21-33.
- Arıkan, E. (2019). feminist düşünce ve feminist hukuk için radikal bir kılavuz: Catharine A. Mackinnon. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 21(2), 661-684.
- Ataman, M. (2009). Feminizm: Geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerine alternatif yaklaşımlar demeti, *Alternatif Politika*, 1(1), 1-41.
- Berktaş, F. (2013). *Feminist teoride yeni açılımlar*. <https://demokratikmodernite.org/feminist-teoride-yeni-acilimler/>.
- Berktaş, F. (2015). *Feminist teoride beden ve cinselliğin toplumsal inşası*. <https://www.academia.edu/6394098>.
- Chattopadhyay, P. (2001). Marx on women's question. *economic and political weekly*, 36(26), 2455-2457.
- Colley, H. (2021). *Emek Gücü*. Çev. Funda Hülagü. *Marksizm ve feminizm*. Mojab, S. 2. Baskı, 278-300. İstanbul: Yordam Kitap.
- Çakır, S. (2016). Kapitalizm ve patriyarkaya karşı: Sosyalist feminizm. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2(4), 185-196.
- Demir, N. H. (2015). Feminist hukuk teorisine genel bakış. *Fasikül Hukuk Dergisi*, 7(63), 23-24.
- Deryal, E. (2021). *Marksist bağlamda ailenin kökeninde kadının rolünün feminist incelemesi*. TUIÇ Akademi. <https://www.tuicakademi.org/marksist-baglamda-ailenin-kokeninde-kadinin-rolunun-feminist-incelemesi/>.
- Dikici, E. (2016). Feminizmin üç ana akımı: Liberal, marxist ve radikal feminizm teorileri. *International Journal of Social Science*, 43, 523-532.
- Donovan, J. (2021). *Feminist teori*. Çev. A. Bora, M. Ağduk Gevrek, F. Sayılan. İstanbul: İletişim.
- Engels, F. (2003). *Ailenin, özel mülkiyetin ve devletin kökeni*. İstanbul: Eriş.
- Erdoğan, B. (2021). Materyalist feminizm ve uluslararası ilişkiler. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 30-55.
- Erdoğan, D. (2021). *Radikal feminizm ve marksist feminizmin orta yolu olarak sosyalist feminizm*. <https://www.academia.edu/7256191>.
- Gardner, C. V. (2006). *Historical dictionary of feminist philosophy*. Lanham, Maryland: Scarecrow Press.
- Gimenez, M. E. (1975). Marxism and feminism. *frontiers: A Journal of Women Studies*, 1(1), 61-80.
- Güneş, F. (2017). Feminist kuramda ataerki tartışmaları üzerine eleştirel bir inceleme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2), 245-256.
- Güneş, H. N. (2018). Feminist akımlarda aile. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7(3), 142-153.
- Haug, F. (2021). *Feminizmdeki Marx*. Çev. Funda Hülagü. *Marksizm ve Feminizm*. Mojab, S. 2. Baskı, 100-130. İstanbul: Yordam Kitap.

- Holmstrom, N. (1984). A marxist theory of women's nature. *Ethics*, 94(3), 456-473.
- Hooks, B. (2012). *Feminizm herkes içindir: Tutkulu politika*. Çev. Aysel Yıldırım, Berna Kurt, Ece Aydın, Şirin Özgün. İstanbul: BGST.
- Kain, P. J. (1992). Modern Feminism and Marx. *Studies in Soviet Thought*, 44(3), 159-192.
- Kanadoğlu, O. K. (2021). Feminizm ve kadın hakları, *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(1), 141-169.
- Kaplan, A. (2018). *Marksist feminizm*. <https://www.academia.edu/41346308>.
- Karakuş Öztürk, H. (2017). Mary Wollstonecraft'ın kadın haklarının gerekçelendirilmesi kitabında Rousseau eleştirisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 471-485.
- Keskin, F. & Ulsan, A. (2016). Kadının toplumsal inşasına yönelik kuramsal yaklaşımlara dair bir değerlendirme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (26), 47-68.
- Koca, F. D. (2004). Feminizm. *Bursa Barosu Dergisi*, 28(75), 128-135.
- Kollontai, A. (1992). *Marksizm ve cinsel devrim*. Çev. K. Yalım. İstanbul: Tüm Zamanlar.
- Lokaneeta, J. (2001). Alexandra Kollontai and marxist feminism. *Economic and Political Weekly*, 36(17), 1405-1412.
- MacKinnon, C. A. (1982): Feminism, marxism, method, and the state: An agenda for theory. *Signs*, 7(3), 515-544.
- MacKinnon, C. A. (2020). *Feminist bir devlet kuramına doğru*. Çev. T. Yöney ve S. Yücesoy, Metis: İstanbul.
- Mojab, S. (2021). *Marksizm ve feminizm*. Çev. Funda Hülagü, 2. Baskı, İstanbul: Yordam Kitap.
- Oçak, Z. (2018). İdeoloji kavramına marksist ve post marksist yaklaşımlar: Karl Marks, Antonio Gramsci ve Louis Althusser. *Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergi*, 1(2), 56-74.
- Özdemir, Ö. (2017). İki sistemli kuram olarak sosyalist feminizm. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 395-414.
- Sağlam, M. A. (2020). Feminist Kuram'da kadının politik ekonomisi ve dönüşümü. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (46), 394-412.
- Taş, G. (2016). Feminizm üzerine genel bir değerlendirme: Kavramsal analizi, tarihsel süreçleri ve dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler*, 3(5), 163-175.
- Topçu, E. (2019). Marx'ın bir başka açıdan okunması: Marksist feminizm, *Hece*, 270/271/272(2), 780-803.
- Türk Dil Kurumu (TDK) (2023). *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Wright, E. O. (1993). Explanation and emancipation in marxism and feminism. *Sociological Theory*, 11(1), 39-54.
- Zetkin, C. (1978). *Lenin'in bütün dünya kadınlarına vasiyetleri*. Çev. Atilla Temiz. İstanbul: Sorun.

Makale Bilgi Formu
Yazar(lar)ın Katkıları: Makale tek yazarlıdır.
Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.
Destek/Destekleyen Kuruluşlar: Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.
Etik Onay ve Katılımcı Rızası: "Marksist Feminist Teorinin İncelenmesi" başlıklı çalışma etik kurul onayı gerektirmemektedir. Yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulduğu, toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmadığı yazar tarafından beyan edilmiştir.
Not: Bu makale <i>intihal.net</i> sistemi tarafından taranmıştır.